

Ferum de silenci

*Propostes
didàctiques*

Juli Capilla

ESPLAI

© 2005 Pep Castellano
Coberta de Miquel Mollà
190x130 mm, 128 pàgines
Enquardernació en rústica

© 2005 Edicions del Bullent, SL
De la Taronja, 16 - 46210 Picanya
☎ 961 590 883
info@bullent.net

Director de la col·lecció: Marc Candela

INTRODUCCIÓ:

El gènere negre

El gènere negre és un gènere de ficció gestat en la literatura popular nord-americana, al llarg de la dècada dels vint del segle passat. La novel·la negra té parentesc amb la novel·la policíaca tradicional, un gènere narratiu que compta amb molts autors de renom, com ara Edgar Allan Poe (1809-1849) i Agatha Christie (1890-1977), entre altres. Aquesta escola narrativa proposava un model especulatiu i fantasiós, on el crim és un pretext per a un joc deductiu racionalista, sempre en l'interior d'una esfera social burgesa o aristocràtica, aïllada de la resta del món. La novel·la dels grans autors de la sèrie negra, com Dashiell Hammett (1894-1961) o Raymond Chandler (1888-1959), parteix també de crims sense solució, però aquests crims tenen arrels realistes, s'inspiren en la crònica social que apareix als diaris.

L'aparició dels primers relats criminals de la sèrie negra és, també, simultània a l'emergència de les primeres narracions i novel·les d'altres autors nord-americans no vinculats directament a la literatura de gènere, però essencials per a la construcció d'un imaginari del desencant. Escriptors com Ernest Hemingway (1899-1961), William Faulkner (1897-1962), John Dos Passos (1896-1970), John Steinbeck (1902-1968) o Francis Scott Fitzgerald (1896-1940), escriuen en paral·lel a l'eclosió del gènere criminal, i hi estan d'una manera o una altra relacionats (molts d'ells van participar com a guionistes cinematogràfics en adaptacions de novel·les negres).

El bressol de la novel·la negra: els Estats Units d'Amèrica

La «Novel·la Negra» té el seu origen en els Estats Units durant les primeres dècades del segle xx, en les mateixes revistes pulp que van afavorir també canvis dràstics de les literatures de fantasia, terror i ciència-ficció. Al llarg de la seua història la «crítica seriosa» ha mirat amb desdeny i desconfiança molts d'aquests autors, considerant-lo un gènere menor, i a vegades ha sigut necessària la intervenció de crítics aliens, francesos o hispanoamericans per a obtenir el reconeixement literari que aquests autors mereixen. Com en qualsevol altre gènere, han sorgit obres menors, plenes de clixés, mancades de literatura, quasi una paròdia dels originals.

Cal cercar en els canvis socioeconòmics succeïts als Estats Units les claus per a la comprensió d'aquest nou gènere. Són els moments de la Llei seca, del Crack del 29 i de la crisi que se'n deriva. És en aquest ambient que es produeix una reconversió del gènere policíac, que ara desdenya l'univers burges, el divertimento mental i opta per reflectir la realitat social, la realitat criminal: temes com el gangsterisme, el crim polític, el canibalisme econòmic. Hi ha un tractament realista de la temàtica criminal, amb tècniques d'origen periodístic, un estil oral antiretòric, un ritme ràpid amb diàlegs concisos, plens d'argot, tot això desenvolupat en ambients i personatges propis de la cultura urbana, especialment amb detectius brutals, quasi tan violents, cíncics i marginats com els delinqüents. També apareix com un altre gran tema el de l'individu marginat pel sistema. Es tracta, ben sovint, de delinqüents «a la força», persones corrents que per motius passionals es converteixen en delinqüents, sobre els quals gravita un fatalisme que determina que els esdeveniments es tornen contra ells.

Destaquen com a relats que posen les bases d'aquest nou gènere Els assassins de Hemingway i les novel·les de Dashiell Hammett. Altres escriptors associats al gènere són Raymond Chandler, Horace McCoy, James M. Caín i Jim Thompson. Autors que van marcar el naixement d'un gènere que després s'estandarditzaria i que amb alts i baixos perviurà fins avui, amb escriptors com Donald Westlake, Ed McBain fins a arribar a escriptors actuals com Walter Mosley, James Ellroy, Donenno Lehane o Michael Connelly que han tornat la brillantor al gènere.

Característiques principals del gènere negre

- el crim és un pretext per a un joc deductiu racionalista.
- aquests crims tenen arrels realistes: s'inspiren en la crònica social que apareix als diaris.
- Moltes novel·les classificades de gènere negre s'adapten al cinema.
- Els esdeveniments es descriuen amb el llenguatge del carrer: vulgar, volgudament incorrecte, tosc, a estones enginyós i moltes vegades rude.
- Tracta de reflectir la realitat social més crua i violenta.
- Hi ha un tractament realista de la temàtica criminal, amb tècniques d'origen periodístic, un estil oral antiretòric, un ritme ràpid amb diàlegs concisos, plens d'argot, tot això desenvolupat en ambients i personatges propis de la cultura urbana, especialment amb detectius brutals, quasi tan violents, cíncics i marginats com els delinqüents.
- Un altre gran tema és el de l'individu marginat pel sistema. Es tracta, ben sovint, de delinqüents «a la força», persones corrents que per motius passionals es converteixen en delinqüents, sobre els quals gravita un fatalisme que determina que els esdeveniments es tornen contra ells.

Activitat 1

1. A partir d'aquesta introducció sobre el gènere negre, mireu de detectar si algunes de les característiques del gènere en qüestió s'adiuen a l'estil de *Ferum de silenci*.
2. Podem, doncs, encabir *Ferum de silenci* dins dels paràmetres de la novel·la negra?
3. Participa també d'altres gèneres i fórmules narratius.
4. En què s'allunya de la novel·la negra?
5. Quin és el tema principal de la novel·la?

L'AUTOR

Pep Castellano (Albocàsser, 1960) és escriptor, contacontes i fa de funcionari. Després de la seua primera novel·la, *L'herència dels càtars* (premi Samaruc 2001), ha publicat a Edicions del Bullent: *Marta Martí, la reina del rodolí*; *Jaume, el gos i l'humà rabiós*; *Marta Teixidor, la dona ascensor* (coautor amb Canto Nieto), i *El rap de la gallina Carolina*. Ha guanyat alguns premis literaris, com ara el Ciutat de Torrent, amb *L'ull de la boira* (coautor amb Ximo Roca); el Ciutat de Borriana, amb *Habitació 502*, o el Vicent Ferrer de Paterna, amb *Mar de fons*.

ARGUMENT

Marta fa vint-i-tres anys i avui ha quedat a sopar amb Bernat, el seu company sentimental, per celebrar-ho al pis que comparteixen des de fa uns mesos. Aquesta mateixa nit, però, hi troben Bernat mort, cosit a trets d'escopeta, i la seua núvia Marta apallissada brutalment. A partir d'aquest succés terrible i sangonós, s'obre una investigació per esbrinar què ha passat i qui és el presumpte autor de la mort del Bernat i de la pallissa de la Marta. Quan encetem la lectura de *Ferum de silenci*, tot just als primers capítols, tot fa pensar que estem davant d'un cas de «violència de gènere» o de «violència domèstica» (com diu un dels personatges de la història, de «terrorisme masculista»). De fet, les primeres hipòtesis de la policia apunten que Bernat, encès de gelosia, ha apallissat Marta i després s'ha suïcidat. La trama de la història, però, és molt més intricada que no sembla perquè al voltant de Marta, i del Bernat, hi ha tot de personatges interessats a estimar o a matar per amor. Qui ha mort, doncs, el Bernat? I qui ha apallissat la Marta? La seua veïna Maria, que és homosexual i se l'estima en secret? El tímid sergent Grau, encarregat del cas, que se l'estima en silenci? El suposat amant de la Marta, el mestre de kung fu que li va al darrere? O és un cas clar de «violència de gènere» que acaba amb un crim passional i el suïcidi del nuvi assassí?

CONTROL DE LECTURA

1. Quin és el protagonista o els protagonistes de la narració?
2. Podries enumerar tots els personatges que hi intervenen?
3. Quin paper fan la mosca i la coloma?
4. Qui és el responsable de la mort del Bernat i de la pallissa a la Marta?
5. Hi ha algú que se suïcida, a la novel·la?
6. Com caracteritza l'autor els personatges? Tots els homes i dones responen a un mateix patró?
7. Com caracteritza l'autor al cambrer?
8. A la comissària, li agrada la seua feina?
9. Quin és el missatge principal que ens vol transmetre l'autor?
10. Quina relació té aquest missatge amb la cançó de Jacques Brel?

LA NARRACIÓ I LA SEUA RELACIÓ AMB LA LITERATURA I EL CINEMA

1. Esmenteu algunes obres clàssiques de la literatura catalana que pugueu adscriure a la novel·la negra. Quins paral·lelismes o dissidències hi trobeu amb *Ferum de silenci*?
2. Comenteu els elements de gènere d'alguna de les obres següents i espigoleu-hi les similituds i/o dissimilituds amb *Ferum de silenci*:
 - Una eixida, Sam*, de Josep Lluís Seguí
 - La Bíblia valenciana*, de Rafael Tasis
 - De mica en mica s'omple la pica*, de Jaume Fuster
 - No emprenyeu el comissari*, de Ferran Torrent
 - La gola del llop*, de Ferran Torrent i Josep Lluís Seguí
3. El cinema ha explotat a bastament el gènere negre. Recordeu alguna pel·lícula que hàgeu vist darrerament amb un argument semblant al de l'obra que analitzem? Busqueu-hi línies i motius argumentals semblants als del llibre.
4. Llegiu aquest fragment i mireu de trobar-hi algun motiu que us remeta a alguna pel·lícula que hàgeu vist:

Mire vostè si n'estava malalt, de gelosia, que sospitava fins i tot de la veïna d'enfront de casa. De la infermera, sí! I això que sé que a Marta no li van les dones. El que jo li dic, que estic malalt! Però dilluns que ve ja he demanat hora al psicòleg. M'ho ha recomanat Marta, sap? Hem quedat que només em perdonarà si em pose en tractament, i ho faré senyora Paquita, ho faré! (pàg. 70)

5. La pel·lícula *Te doy mis ojos*, de la directora basca Iciar Bollaín, tracta la violència de gènere. Després de veure la pel·lícula, feu un col·loqui-debat sobre el tractament del tema a la pel·lícula.

TE DOY MIS OJOS

Any: 2003

Gènere: drama

Duració: 106 m.

Direcció: Iciar Bollaín

Intèrprets: Laia Marull (Pilar), Luis Tosar (Antonio), Candela Peña (Ana), Rosa María Sardá (Aurora), Kiti Manver (Rosa)

Guió: Iciar Bollaín, Alicia Luna

Fotografia: Carles Gusi

Música: Alberto Iglesias

Muntatge: Ángel Hernández Zoido

Sinopsi: Una nit d'hivern, una dona, Pilar, fuig de casa. Se n'emporta quatre coses i al seu fill, Juan. Antonio, però, no trigarà a buscar-la. Pilar és «el seu sol», diu, i, a més, «li ha donat els seus ulls». Així, els personatges van rescrivint un llibre de família en què a priori tot està escrit: qui és qui i què s'espera que faça cadascú. Un llibre, però, en el qual tots els conceptes estan equivocats: on diu *casa*, es llegeix *infern*; on diu *amor*, hi ha *dolor* i qui promet protecció produeix terror.

- Detecteu els paral·lelismes, les similituds i les diferències en el tractament dels motius temàtics que s'utilitzen a la pel·lícula i al llibre.
- Mireu d'identificar les diferències entre el llenguatge cinematogràfic i la literatura.
- Llegiu aquest fragment de la novel·la i digueu quin personatge de la pel·lícula té una mentalitat i un comportament semblant:

Llavors, em va preguntar que jo què n'opinava, de tot això. I jo vaig dir que Bernat era un gelós i que, darrerament, sempre li estava cridant, però que ella tampoc no es callava res, eh? Que jo, al meu difunt marit, mai de la vida li vaig parlar així, com li parlava ella a Bernat. Que si les dones callàrem més, potser no passarien tantes coses, sap vostè? Que als homes no se'ls pot contestar, sap? Que quan els contestes... Mire, senyora comissària, a mi allò que deia la meua àvia que a la dona i a la burra, cada dia una surra, tampoc no em sembla bé, però, també dic que les dones tenim una mica de culpa de segons quines coses, sap? El meu matrimoni va ser una bassa d'oli gràcies que mai no vaig dir ni mut, jo, ni mut! Eixe és el secret, senyora comissària, el silenci, eixe és el secret. El silenci. Vostè no és casada, itat?, doncs, quan es case ho comprendrà: Muts, silenci i... cap crit! (pàg. 49)

- Per contra, hi ha dos personatges que miren de convèncer la protagonista (Maria, al llibre; i Ana/Candela Peña, a la pel·lícula) que la gelosia del seu company sentimental no té curació. Per què estan tan segures que la relació no té futur?
- Generalment, en una relació desigual, com la que s'estableix al llibre i a la pel·lícula, el «conflicte» es produeix en el moment que la dona ix de casa, bé a treballar o per motius d'oci. Quina és la reacció dels homes?
- Trobes que hi ha algun tipus de raó que explica la gelosia de tots dos protagonistes masculins? Mira d'establir els paral·lelismes i les diferències de comportament entre Bernat (*Ferum de silenci*) i Antonio (*Te doy mis ojos*).

6. Els especialistes (psicòlegs, sociòlegs, treballadors socials, educadors...) han catalogat diferents comportaments de violència (mobbing, bulling, assetjament, violència de gènere...). Es tracta dels mateixos fenòmens de violència? Podries definir-los?

7. Violència de gènere, violència domèstica, «terrorisme masclista» (com es diu a la novel·la). Quina creus que és l'«etiqueta» més adequada per a definir el comportament dels protagonistes de *Ferum de silenci* i de *Te doy mis ojos*?
8. La Conselleria de Cultura, Educació i Esports de la Generalitat Valenciana ha posat a la disposició de les persones que ho necessiten una pàgina web (www.cult.gva.es/orientados: sobre la violència a l'escola) i el Pla per a la Prevenció de la Violència i Promoció de la Convivència Escolar (PREVI). Així mateix, el Ministeri de Justícia ha encetat diverses iniciatives de reeducació dels maltractadors amb l'objectiu de «reinsertar-los» a la societat. Creus que n'hi ha prou, amb aquestes mesures per a eradicar tot tipus de violència o es tracta d'un problema que cal abordar-lo globalment? En què falla la societat? En què fallem cadascun de nosaltres?
9. Creus que a l'escola hi ha molta violència? T'has sentit mai agredit/a per un company/a o per un professor/a?
10. Què més podem fer per evitar aquesta mena de conductes?

ANÀLISI LINGÜÍSTICA I DE RECURSOS

1. L'autor fa servir, de vegades, un tipus de llenguatge col·loquial que no s'està d'incorporar-hi locucions i frases fetes, refranys populars i, fins i tot, insults i paraulotes. Té alguna cosa a veure aquest estil amb la novel·la negra?
 2. A continuació teniu una sèrie de expressions vulgars, pròpies del registre més informal i de l'argot, dites per diversos personatges. Per què en fa ús, l'autor, d'aquest registre baix o informal? Mireu de substituir-les per expressions més formals.
 - Em tenen fins a la figa, ja.* (la comissària, pàg. 15)
 - El cas de sempre: un fill de puta que havia pelat la seua núvia i després, penedit o ves a saber què, s'havia fotut un tret amb una escopeta de caça.* (la comissària, pàg. 16)
 - Mecagondena! És que són la llet! Els donem un mòbil d'emergència, l'única cosa que han de fer, si es veuen en perill, és prémer el botó i, ni això! Com redell les hem de protegir? Com?* (la comissària, pàg. 18)
 - Algunes dones és que són idiotes del cul.* (la comissària, pàg. 18)
 - Em vaig quedar amb les ganes d'enviar-lo a fer la mà* (la víctima, pàg. 25)
 3. Indiqueu de quina figura retòrica es tracta i amb quina finalitat la fa servir l'autor:

Em va semblar un d'aquells mascles dels documentals de la tele, que empapussen la femella per poder-se'n aprofitar després d'ella. I vaig pensar que tant de bo tu fores una femella d'aranya i ell el teu mascle. I em va vindre la imatge de l'aranya femella menjant-se el 'regal' de l'aranya mascle mentre copulava. Però vaig voler pensar que et quedaves amb fam i després te'l miraves, a ell, com fan algunes aranyes. M'haguera agradat veure com l'esquarteraves i acabaves amb l'aranya Bernat per a sempre. (la veïna, pàg. 58)
 4. Sabrieu dir quina funció té el títol de la novel·la i a què fa referència? És un títol temàtic (explícit) o remàtic (metafòric o al·legòric, en què el tema només apareix de manera implícita)? Comenteu el fragment següent:

Els morts fan pudor de morts, però el que més m'aterreix és eixa ferum de silenci etern que fan. Te'ls mires i saps que ja no tornaran a dir res, mai. M'espanta. (la comissària, pàg. 18)

5. Un dels personatges, el presumpte amant, es caracteritza per una manera molt particular de parlar. Quin argot fa servir i quina funció té en la narració i en la caracterització del personatge? Comenteu els fragments extrets de les intervencions de l'amant.

–*No m'estranya que Marta diga que jo sóc el rei. No m'estranya! Eu, que me la tiraré amb poca feina. Ja ho veuràs! I està bona, la tia, eh? Està com un tren, Salvador.* (pàg. 62)

–*Xe, Salvador, no sigues pudent* (pàg. 62)

–*És que tot li ho ha de consultar al seu maromo, la tia.* (pàg. 64)

–*El que jo te diga, Salvador, aquesta nit suque, fixe.* (pàg. 64)

–*I s'ha acabat el socarrat* (pàg. 65)

6. A la novel·la, els personatges estan marcats funcionalment i psicològicament. Mira de relacionar tots els personatges que hi ha en el cercle següent. És possible que hi haja més d'un lligam o relació entre ells. Intenta traçar els lligams existents entre tots i explica per què:

7. Tot seguit us transcrivim la cançó *Ne me quitte pas*, de Jacques Brel, i la corresponent traducció al valencià. Escolteu la cançó seguint la lletra i comenteu quina és la temàtica i la funció que fa a la novel·la.

*Ne me quitte pas
Il faut oublier
Tout peut s'oublier
Qui s'enfuit déjà
Oublier le temps
des malentendus
et le temps perdu
A savoir comment
Oublier ces heures
Qui tuaient parfois
A coups de pourquoi
Le cœur du bonheur
Ne me quitte pas
Ne me quitte pas
Ne me quitte pas*

*Moi je t'offrirai
Des perles de pluie
Venues de pays
Où il ne pleut pas
Je creuserai la terre
Jusqu'après ma mort
Pour couvrir ton corps
D'or et de lumière
Je ferai un domaine
Où l'amour sera roi
Où l'amour sera loi*

*Où tu seras reine
Ne me quitte pas
Ne me quitte pas
Ne me quitte pas*

*Ne me quitte pas
Je t'inventerai
Des mots insensés
Que tu comprendras
Je te parlerai
De ces amants-là
Qui ont vu deux fois
Leurs cœurs s'embraser
Je te raconterai
L'histoire de ce roi
Mort de n'avoir pas
Pu te rencontrer
Ne me quitte pas
Ne me quitte pas
Ne me quitte pas*

*On a vu souvent
Rejaillir le feu
D'un ancien volcan
Qu'on croyait trop vieux
Il est paraît-il
Des terres brûlées*

*Donnant plus de blé
Qu'un meilleur avril
Et quand vient le soir
Pour qu'un ciel flamboie
Le rouge et le noir
Ne s'épousent-ils pas
Ne me quitte pas
Ne me quitte pas
Ne me quitte pas*

*Ne me quitte pas
Je ne vais plus pleurer
Je ne vais plus parler
Je me cacherai là
A te regarder
Danser et sourire
Et à t'écouter
Chanter et puis rire
Laisse-moi devenir
L'ombre de ton ombre
L'ombre de ta main
L'ombre de ton chien
Ne me quitte pas
Ne me quitte pas
Ne me quitte pas*

*No em deixes.
Cal oblidar
Es pot oblidar tot
tot el que ja ha passat
Oblidar el temps
dels malentesos
i el temps perdut
en saber com
Oblidar les hores
que potser mataven
a colps de perquè
el cor de la felicitat
No em deixes.
No em deixes.
No em deixes.*

*T'ofriré
perles de pluja
vingudes d'un país
on mai no plou.
Cavaré la terra fins i tot
després de la meua mort
per cobrir el teu cos
d'or i de llum.
Faré un reialme
on l'amor serà rei,
on l'amor serà llei,*

*on tu seràs reina.
No em deixes.
No em deixes.
No em deixes.*

*No em deixes.
T'inventaré
paraules boges
que tu comprendràs,
et parlaré
d'aquells amants
que han vist dues vegades
il·luminar-se els seus cors.
Et contaré
La història del rei
Que va morir per no
haver-te trobat.
No em deixes.
No em deixes.
No em deixes.*

*S'ha vist sovint
el reflex del foc
de l'antic volcà
que creiem massa vell.
Semblava que eren
terres cremades*

*que donaven més blat
que el millor abril.
I quan ve la vesprada
encenent el cel
el roig i el negre
no es casen.
No em deixes.
No em deixes.
No em deixes.*

*No em deixes.
No ploraré més.
No parlaré més.
M'amagaré allà
per mirar-te.
Dansar i somriure
i escoltar-te cantar
i després riure.
Deixa'm ser
l'ombra de la teua ombra,
l'ombra de la teua mà,
l'ombra del teu gos.
No em deixes.
No em deixes.
No em deixes.*

8. Sabieu qui era Jacques Brel? Sabeu que hi ha una versió valenciana de la cançó de Jacques Brel interpretada per Lluís Miquel? Sabeu qui és Lluís Miquel?

Jacques Brel (1929-1978), cantant belga, nascut a Brussel·les i mort a París. La seua carrera es va iniciar a París l'any 1953, i la seua presentació, l'any 1958 a l'Olympia, el va llançar definitivament a la fama mundial. Amb el seu estil personal, vigorós, arrauxat i tendre alhora, malencònic a estones, va aconseguir enamorar un gran públic, amb cançons emblemàtiques com *Ne me quitte pas*, *La valse à mille temps*, *Le plat pays qui est le mien*, *Les bourgeois* i *Mathilde*. També va fer d'actor a *Risque du métier* (1967), *L'emmerdeur* (1970) i *Les assassins de l'ordre* (1971), i com a director a *Franz* (1971) i *Far West* (1972).

FITXA TÈCNICA

Títol de l'obra:	_____
Cognoms, nom de l'autor:	_____
Editorial:	_____
Ciutat i any de l'edició:	_____ Nombre de pàgines: _____
Collecció:	_____ Núm.: _____
Tema/gènere:	_____
Lloc i temps de l'acció:	_____
Argument:	_____
	_____
	○

Tipus de narrador:	_____
	_____
	_____
Personatges: • Principals	_____
	_____
	_____
	_____
• Secundaris	_____
	_____
	_____
Valoració personal:	_____
	_____
	○